

Л. І. Починок

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

БІБЛІЙНІ ІСТИНИ ЯК ІДЕОТВОРЧИЙ ЧИННИК В ПОЕЗІЇ ІВАНА ФРАНКА

В статті порушуються проблеми світогляду І. Франка, зокрема акцентується на ролі біблійних істин в житті і художній творчості письменника. Автор зосереджує увагу на проблемі вождя як ідейно-етичному комплексі в художньому світі І. Франка.

Ключові слова: біблійні істини, образи, мотиви, дух, вождь, місія, духовність, моральність.

*«Коли не вміємо служити Народові,
вчимося від нашого найбільшого вчителю,
– Самого Ісуса Христа. Найкраща
служба Богові – це служба Народові!..»
(Митрополит Іларіон) [2, с. 2].*

*«Я – Пастир Добрий! Пастир добрий
кладає життя власне за вівці. [...] Ніхто
більшої любові не має над ту, як
хто свою душу поклав би за друзів своїх»
(Ів. 10: 11; 15: 12-13) [1].*

Творча постаць Івана Франка настільки складна і глибока, що природно виникає бажання осягнення, заглиблення і осмислення її складників та основ, і насамперед – світоглядно-філософських, духовних. Не випадково кожна епоха посередництвом апологетів різних ідеологій пропонувала власне бачення світоглядного образу Франка, нерідко заперечуючи, спростовуючи, або й безоглядно відкидаючи доводи своїх попередників.

А біографів і дослідників його творчості І. Франку не бракувало ніколи, ні серед молодших сучасників, ні серед літературознавців пізнішої доби, і навіть новітньої (О. Маковей, М. Євпан, М. Возняк, С. Кирилук, І. Басс, А. Каспрук, О. Дей, Л. Кіліченко, Л. Гасвська, Т. Гундорова, Я. Мельник, М. Легкий, Я. Грицак, Р. Чопик та ін.). У загалі названих імен критиків класичного і посткласичного періодів оригінальністю і свіжістю, а часом – несподіваністю ракурсу дослідження проблеми світоглядних шукань Івана Франка у своїх студіях, відзначаються В. Щурат, М. Зеров, П. Филипович, С. Маланюк.

На сучасному етапі розвитку української літературознавчої та й методичної науки, в час переорієнтації світоглядних векторів, посиленого заглиблення в духовний світ людської природи, питання осмислення життєвого і творчого шляху І. Франка у площині цінностей та запитів нової доби постає як особливо актуальне, власне, спроби його розв'язання і пропонують у своїх студіях І. Бетко [3], Яр. Грицак [4], О. Забужко [5], В. Лесик [6] Я. Мельник [7] та ін. Важливим аспектом вищезазначених досліджень є проблема духовності в усій повноті концептуального ряду складових цього поняття у життєтворчості Івана Франка. Тому зробимо спробу простежити витоки і з'ясувати роль та місце глибинних духовних понять у творчості митця перехідної доби.

Невичерпним джерелом «вічних» тем, ідей, мотивів та образів, джерелом художніх істин та архетипів у поезії І. Франка було насамперед Святе Письмо,

що дозволяло йому глибше розкрити проблеми своєї доби. Питання осмислення Франком біблійних істин та символіки мало й іншу смислову суть: саме через неї розкривався реципієнту і сам Франко. Це процес відбувався як через ремінісценції з Книги Книг, так і через глибинне і наполегливе вдвляння/осмислення поетом одвічних Господніх заповідей та істин.

В цій же площині сприйняття Франком біблійних настанов лежать і притчеві сказання, що є надзвичайно важливим елементом євангельських текстів в плані морального впливу на людину, несучи в собі незпливимий обпір духовної мудрості.

Однією з найбільш часто згадуваних та інтерпретованих поетом притчевих сюжетів є Притча про сіяча, що осмислюється автором, як часто траплялося, в суспільно-політичному ракурсі. Злившись у своїй уяві з образом/постаттю народного Пророка, Франко глибоко усвідомлює своє вище покликання, що вимагає самозречення і жертовності та самовідданого служіння вищій Правді і Любові. Почуваючи свою самотність на полі змагання за людську духовність, поет покликає й інших до праці/служіння на пирокій ниві народного піднесення та розвитку. Образ сіяча Слова Божого перероджується в уяві Франка в постать «орача»:

*Встань, орачу, встань!
Сій в щасливий час золоте зерно!..* [8, с.17].

Усвідомлюючи високу моральну відповідальність провідника/пророка за душі тих, хто повірить і, говіде з ним, щоб не звести на манівці хоча б навіть і «одного з найменших», говорить про важливість і конечну необхідність ознаки моральної досконалості і чистоти самого провідника й пророка:

*Гей, брати! В кого серце чистеє,
Руки сильні, думка чесная, –
Прокідайтеся!..* [8, с.17].

Важливого значення надає поет і незаперчній єдності місіїного вчення пророка зі Словом Божим, його настановами та заповідями, що ведуть правдивими дорогами до правдивої непроминальної чистої та високої мети, пориваючи за собою людські душі, спрагли правди, світла, миру і любові:

*Сійте в головах думи вольні,
В серцях жсадобу братолюбія,
В грудях сміливість до великого
Бою за добро, щастя й волю всіх!
Сійте! На пухку, на живу ріллю
Впадуть сімена думки вашої!* [8, с.18].

Розуміє Франко і непересічну важливість внутріпнього єднання пророка-поводиря з Творцем, яке яскраво виявляється в його програмових поезіях «Гімн» та «Каменярі» у слідуванні його ліричного героя за Духом, і конечну необхідність тієї вогненної божественної наснаги, що спливає в його дупу, напоюючи все його єство незборимого силою і здібністю до жертви та служіння:

*Дай теплоти, що розширює груди,
Чистить чуття і відновлює кров,
Що до людей безграничну будить
Чисту любов!
Дай і огню, щоб ним слово налити,
Душі стрясать громовую дай владсть,
Правді служити, неправду палити
Вічну дай страсть!*

*Силу рукам дай, щоб пуга ламати,
Ясність думкам – в серце кривди влучать,
Дай працювать, працювать, працювати.
В праці сконать!* [8, с.18-19].

Найвищим акордом і логічним вислідом цих рядків поета, що розкривають його високе розуміння і глибоке прийняття жертвовної місії пророка-сіяча, лунають слова Франка з його поезії «Не довго жив я в світі ще...»:

*«Сій, хоч не твійов
Руков пожате буде жниво!»* [8, с.45].

У завершальній поезії триптиху «Поет» автор, роздумуючи над покликанням і долею співця, пов'язує «Притчу про сіяча» із Христовою «Притчею про зерно». Щоб гідний плід принести, як гласить оповідь, зерно, а у Франковій поетичній трансформації – «колос, стебло і лушпина», – мусить «завмерти», загинути, віддавши всі свої життєві сили на розвиток доброго плоду. До тако-го ж свідомого жертвовного чину закликає Франко і поета:

*Будь ти, співаче, як Божа тищенця,
Пісня твоя – золотее зерно!
Скоро в лушпині дозріє воно,
Колос униз починає хилиться.
Знає той колос, стебло і лушпина,
Що для зерна вони тільки й росли,
Що лиш тоді воно повне, коли
Весь живий сок свій в нім зложить ростина.
.....
Але ж, леліючи в темній обслоні
Сочні зерняточка, знає стебло,
Що на будуще воно принесло
Нове, багатше життя в своїм лоні* [8, с.60].

Проте зреалізувати свою місійну сутність поет зможе лише ціною власного життя, зрікшись самого себе, посвятившись до останку:

*Так весь свій мозок, і нерви, і серце
Й ти в свою пісню, співаче, вкладай,
Біль свій, і щастя, й життя їй віддай,
Будь її колос, лушпина й стебельце!* [8, с.60].

Духовний зв'язок і внутрішня залежність пророка від Творця розкривається автором і в образі воскреслого Лазаря, якого з небуття відроджує Господня рука:

*Вчора тлів, мов Лазар, я
В горя домовині –
Що ж се за нова зоря мені блисла нині?..
Дивний голос мя кудись
Кличе – тут-то, ген-то:
«Встань, прокинись, пробудись!
Vivere temento!»* [8, с.25].

Почуття цього зв'язку дає борцю вище розуміння своєї місії в жертвовно-му служінню ближнім і мужність в простуванні до цієї невідворотної спасаючої жертви:

*Люди, люди! Я ваш брат,
Я для вас рад жити,
Серця свого кров'ю рад
Ваше горе змити* [8, с.26].

Однак разом із почуттям повної самовідданості і жертвовності болочим, але й неминучим одночасно відгуком у серці пророка щемить відчуття само-тності і полишеності, що супроводжувало земне життя усіх біблійних пророків:

*Відцуралися люди мене!
Сей ти той надійде і мене!
Тільки боязно скося зирне ...
Чи бояться ті люди мене?
Я блукаю, мов звір серед гір,
Серед шуму вулиць містових,
В серці чую слова, мов докір:
«Ти проклятий один серед них!»* [8, с.33].

Проте, долаючи внутрішній природний спротив, пророк приречений слу-жити і не може відкрестися своєї місії, покладений на нього рукою Творця, щоб не зрадити самого себе:

*Не покидай мене, пекучий болю,
Не покидай, важкая думо-муко
Над людським горем, людською журбою!*
.....
*Ночами і днями
Шепчи над вухом: «Ти слуга нещасних!
Працюй для них словами і руками
Без бажань власних, без вдоволень власних!»* [8, с.37-38].

Не випадково в уяві поета виникає образ жертвенного Хреста як символ і логічний вислід пророчого служіння:

*Против рожна перти,
Против хвиль плисти,
Сміло аж до смерти
Хрест важкий нести!* [8, с.41].

Природнім також є і звернення Франка до образу апостолів Христа, що в новозавітньому часі продовжували місійне служіння пророків. Постає і долю апостола асоціює поет з долею таких же, як і він, борців. І. Франко використовує та інтерпретує слова Христа, звернені до учнів: «Оце посилаю Я вас, як овець між вовки. Будьте ж мудрі, як змії, і невинні, як голуби. Стережіться ж людей, бо вони на суди видаватимуть вас, та по синагогах своїх бичувати вас будуть. І до правителів та до царів поведуть вас за Мене, на свідчення їм і поганам» (Мт. 10, 16-18) [1]. До порівняння – Франкові рядки з поезії «Товаришам»:

*І вас зі своїх зборів проженуть
Старих порядків лицарі гордії,
Ім'я і діла ваші прокленуть
І крикнуть: «Зрада! Пагубнії мрії!»
І вашу добру славу оплюють
Брехнею, й вас полічать між злодії,
Отрутою, замучених, напоють,
Надії ясні жовчею затроють.*

*На суд потягнуть вас, начиняють вами
Всі тюрми, все покличуть проти вас –
Людей і бога. Ділом і словами
Не проминуть ранити раз у раз
М'якєє серце ваше, мов тернами [8, с.44].*

У цій же поезії автор вдається і до асоціацій з образом Йоана Хрестителя, запозичуючи і трансформуючи його проповідь – «Як у пророка Ісаї написано: Ось перед обличчя Твоє посилаю Свого посланця, який перед Тобою дорогу Твою приготує. Голос того, хто кличе: У пустині готуйте дорогу для Господа, рівняйте стежки Йому!» (Мр. 1: 2-3) [1]:

*По всій землі
Рівняйте стежку правді! Де застали
Лиш гложєся, терня, там по вас нехай
Зазеленіє жито, наче гай! [8, с.4].*

Своєрідно підходить І.Франко і до інтерпретації «Притчі про милосердного самарянина» у поезії «Ви плакали фальшивими сльозами...», прагнучи показати всю облудність «братньої» любові до «заблуканих», на думку фарисеїв, і побитих мучеників, що вірили у «мрії-ідеали»:

*Пожалували всі мене, а далі
Пішли – хто на обід, хто в карти грати,
А хто судить запертих в криміналі,
А я лишивсь під тинном умирати [8, с.46].*

Таким же чином осмислює поет і фарисейську сутність любові проводової «патентованої», за його визначенням, патріотичної еліти до народу, якому вона покликана служити, та й до всієї України, своєрідно інтерпретуючи у поезії «Моя любов» слова Христа про любов до Бога, що має найперше розкритися в «любові до брата», до ближнього свого:

*Ні, хто не любить всіх братів,
Як сонце Боже, всіх зарівно,
Той щиро полюбить не вмє
Тебе, кохана Вкраїно! [8, с.63].*

Подібні роздуми над поетичними рядками І. Франка, дозволяють ще і ще раз переконатись у глибині й надзвичайній актуальності проблеми сприйняття і творчої інтерпретації поетом вічних біблійних істин, духовних євангельських заповідей, що потребує додаткового скрупульозного вивчення і осмислення, адже несе у собі колосальний виховний потенціал.

Список використаних джерел:

1. Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту / [перекл. проф. Івана Огієнка]. – К. : Українське Біблійне Товариство, 2002. – 1168 с.
2. Іларіон, Архієпископ. Служімо своєму народові: Слово Високо про священнішого Іларіона, Архієпископа Холмського й Підляського на III з'їзді о.о. деканів дня 10 лютого 1942 р. / Архієпископ Іларіон – Холм : Свята Данилова Гора, 1942. – 18 с.
3. Бетко І. Войовничий атеїзм чи осмислення євангельської моралі? / І. Бетко // Слово і час. – 1994. – №2. – С. 32-38.
4. Грицак Я. Пророк у своїй Вітчизні: Франко та його спільнота / Я. Грицак. – К. : Критика, 2006. – 632 с.
5. Забужко Н. Заповіт українському народові: Аналіз поеми «Мойсей» І.Франка / Н. Забужко // Українська мова і література у школі. – 1991. – №9. – С. 21-31.

6. Лесик В. Філософська концепція поеми «Мойсей» / В. Лесик // Дзвін. – 2000. – №8. – С. 148-151.
7. Мельник Я. Іван Франко й *biblia arosyurpha* / Я. Мельник. – Львів : Вид-во Українського Католицького Університету, 2006. – 198 с.
8. Франко І. Твори в трьох томах / І. Франко. – К. : Наукова думка, 1991. – Т. 1. – 672 с.

The article deals with problems of the I. Franko's world vision, in particular, emphasis on the role of biblical truths in life and creation of writer. The author draws attention to the problem of the leader as an idea-ethic complex in I. Franko's artistic world.

Key words: biblical truths, image and motifs, spirit, leader, mission, spirituality, morality.

Отримано: 03.03.2015 р.

УДК 821.111-3.09

Л. П. Расевич

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ГЕРОЇЗАЦІЯ СИЩИКА У КОНАН ДОЙЛЯ НА ТЛІ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА ТА РЕДУКЦІЇ ХРИСТІЯНСЬКОЇ КОНЦЕПЦІЇ ЛЮДИНИ

У статті досліджено проблему героїзації образу Шерлока Холмса на тлі редукції християнської концепції людини в новітньому суспільстві. Водночас («ідеальний сищик» Конан Дойля є втіленням індивідуалістичного духу Модерну, не позбавлений ніцшеанських рис, і тому аналіз цієї психоісторичної моделі у порівнянні з християнським ідеалом (конкретно – висунутою І. Огієнком концепцією «діяльного християнства») дає новий вимір для прочитання задуму письменника.

Ключові слова: детектив, герой, криміналізація, морально-релігійна криза, християнська концепція людини, ніцшеанство.

Тема злочину, яка формується в найближчих надрах культурно-літературної творчості, є однією зі сторін проблемно-смісловіюї дихотомії *злочин/покарання*, де зло передбачає існування певної протидійної сили. Зі стрімким розгортанням процесів урбанізації, характерних для ХІХ століття, загострилась тема криміналізації. Зі становленням у ХІХ столітті наукової соціології та криміналістики тема злочину стає сферою постійного наукового інтересу, а на тлі загальної дегуманізації та відповідного наростання суспільної тривожності оформлюється як самостійний жанр детективна література – синтез пригодницького та героїчного начал з яскравим і неординарним образом героя-сищика, людини непересічних розумових здібностей. Це відповідало психологічній потребі в героєві-захисникові, який може бути сигніфікований як суперобраз Рятівника, що найбільш розгорнуто проаналізований у Дж. Кемпбелла, який вирізвив у міфах народів світу два наскрізних мотиви – створення світу та становлення особистості [4]. Власне, за Юнгом, це архетип Ініціації, в ході якої формується власне Я; особливо підкреслював Юнг значення для європейської культури образу Христа як архетипу Самості [13]. Дійсно, якраз християнство сприяло формуванню цінності особистості, піднесло моральний авторитет ідеї Закону і загалом сприяло формуванню ідеї захисту прав людини [1].

Для досліджень зарубіжних авторів тема перетину детективної літератури із релігійним світоглядом не є новою: на цьому проблемному аспекті зосереджують